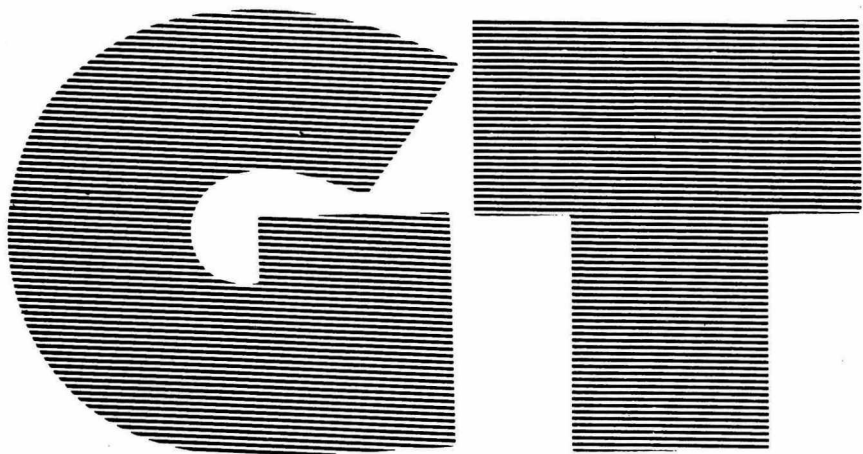

1993/5

Gazdaság & Társadalom

Tartalomból:

Dr. Bencsik Andrea: Ember - gép - környezet rendszer-modell megbízhatósági vizsgálata

Galgóczi Béla: Pillanatkép a német privatizációról, elképzelések a Treuhand jövőjéről

Dr. Balázs Péter: Objektíven a hálapénzről

Dr. Szretykó György: Társadalmi kihívások - magyar válaszok

Dr. Balázs Judit: IMF zsákutca: a stabilizációs politikák tapasztalatai

Beszélgetés a délszláv válságról

Társadalomtudományi folyóirat

Mennyiben eredményes a hazai privatizáció?

Az 1990. évi rendszerváltás időszakában társadalomtudományi és pártközi viták folytak arról, hogy a reálszocializmus időszakában államosított vagyon reprivatizációjára, vagy privatizációjára kerüljön-e sor? A politikai túlsúly az utóbbi irányba toltja az eseményeket olyannyira, hogy még meg sem született az ún. "előprivatizációs törvény" (1991. szeptember), az állami vendéglátóipar üzemegységeinek jelentős részét, akik a "tűzhöz közel" álltak, jogi szabályozás és kialakult piaci árak hiányában a maguk javára igen olcsó vételáron megszerezték. E privatizált egységek egy jelentős része a hozzá nem értő vezetés miatt hamar csődbe került, miközben azok a volt tulajdonosok, akiknek családja több generáción keresztül szakértelemmel vezette az üzemet, nem kaphatta vissza azt.

Az előprivatizációs törvény megszületése már valamennyire gátat emelt a kereskedelmi és vendéglátóipari vállalatok értéken aluli gátlástalan kiadásának, legalább is annyira, hogy a folyamat ezt követően kevésbé volt olyan látványos, mint azt megelőzően. A végleges privatizációs törvény megalkotása, valamint az állami vagyonügynökség felállítása után a magyar gazdaság valamennyi ágazatára és elvben valamennyi vállalatára kiterjesztésre került a privatizáció. Mivel azonban a vagyonügynökség sem a központja, sem vidéki hálózata - úgy tűnt, hogy - nem fog kellő kapacitással rendelkezni ahhoz, hogy a privatizációs ügyleteket lebonyolítsa, a kormányzat versenytárgyalás keretében kiválasztott cégeket bevont a privatizációba, feljogosítva őket az ezzel összefüggő jogcselekmények előkészítésére és végigvitelére.

A kormányzat számításai szerint a privatizáció meghirdetése után az országba beáramló külföldi tőke a részére értékesített eddig

hatékonytalanul működő korszerűtlen állami ipart korszerűsíteni, sőt fejleszteni fogja, aminek hatására új munkahelyek teremtésére kerül sor és így a munkanélküliség is csökkenni fog. Ezen túlmenően pedig a befolyó vételárakból az állam kezelni tudja külföldi adósságait, sőt mérsékelni tudja a költségvetési hiányt.

Ez az eltervezett prognózis azonban nem következett be. Ennek egyik jelentős tényezője, hogy a várttal szemben mindezideig nem volt különösebben erős a komoly szándékú külföldi érdeklődés. A külföldi érdeklődők egy része bár tett vételi ajánlatot, sőt előleget is fizetett, azonban az ígéretek ellenére a teljes vételárát kifizetni nem tudván, vagy ő, vagy a magyar állam állt el az ügylettől (lásd a Nagykanizsai Sörgyár esetét). Ezen kívül pedig ott, ahol a privatizációs ügylet megkötésére sor is került, a külföldi vevőt a vételre nem a cég és a termelés fejlesztése, hanem a versenytárs kiküszöbölése inspirálta. Ezért gyakran korszerűen, vagy legalább is relatíve korszerűen felszerelt termelőüzemek (ilyen az osztrákoknak eladott Szolnoki Papírgyár esete) leállítása, vagy termelőkapacitásuk jelentős csökkentésére került sor. Ez a helyzet állott elő a növényolajipar, az élelmiszeripar (konzervgyárak és cukorgyárak), valamint a Jászberényi Lehel Hűtőgépgyár (a svéd Elektro Lux részére) privatizációja esetében. Több külföldi cég részéről az tapasztalható, hogy a korszerű gépeket leszereli és átviszi saját hazájába, így fejlesztve ottani üzemét, miközben ezáltal hazájában új munkahelyeket teremt, nálunk pedig éppen a fordítottja áll elő.

Ma már látható, hogy igen sok külföldi cég a magyarországi privatizációban elsősorban azért érdekelt, hogy megszervezze a közép-európai piacot, leállítsa az esetleg konkurenssé válható itteni ipar működését és telepeinek megvételével hazai termékeinek raktártelepeket létesítsen. Az állami gazdaságok vevőként jelentkező külföldi vállalkozóinak első kérdése az, hogy miként szabadulhatnak meg a számukra koloncot jelentő munkavállalói gárdától (olasz vállalkozó borsodi farmvételi terve). Ezen kívül az egyre nagyobb

számban Magyarországon is megjelenő külföldi ingatlanügynökök kifejezetten spekulációs célzattal, továbbeladás végett igyekeznek ingatlanokat szerezni. Gyakran emellett a cél még irodaszerzés, ami könnyen ahhoz a nyugati nagyvárosi jelenséghez vezethet, hogy egy-egy lakás megszerzése után a többi lakót válogatás nélküli eszközökkel igyekeznek kiüldözni.

Az eddig lebonyolított privatizációk eredményességét jelentős mértékben csökkentette egyrészt, a vagyonügynökség és a privatizálásra jogot szerzett cégek, valamint munkatársaiknak a tapasztalatlansága másrészt, a konkrétan nehezen bizonyítható visszaélések. Az ma már általánosan köztudott, hogy még a vagyonügynökség felállítása előtt az egyes gyárak régi vezető gárdája a külföldi cégeknek igen olcsón kínálta fel megvételre az üzemet annak a reményében - és gyakran ebben meg is egyeztek -, hogy továbbra is a helyükön maradnak. Ahol ezek a jogügyletek ílymódon létrejöttek, az új tulajdonos a régi vezetést alkalmatlanság miatt többnyire lecserélte, a gyár sorsa pedig gyakran az előbbieket során már leírtak szerint alakult és az állam bevételhez alig jutott. Ha viszont utóbb a vagyonügynökség -miután felállításra került - közbe tudott lépni és a reális áron történő értékesítést igényelte, gyakran a vevő állt el az ügylettől. Ez azonban a magyar fél hitelét csökkentette privatizációs ajánlatait érintően. Tapasztalhatóvá vált, hogy ezáltal a külföldi tőke Magyarországot a befektetések szempontjából bizonytalannak kezdte megítélni (lásd a Grecham-ház és több szálloda eladásának revízióját és kihatását). Nem hagyhatók figyelmen kívül továbbá azok az esetek sem, amelyek már a "végleges" privatizációs törvény hatálybalépése után a vagyonügynökség és a legálisan arra feljogosított cégek privatizációs közreműködésével bonyolódtak le és ahol a vételárat gyanúsán igen alacsony összegben állapították meg. Hallani, sőt ez év februárjában napilapi interjúnyilatkozat is jelent meg arról, hogy a privatizációs eladásokkal megbízott magyar képviselők némelyike maga ajánlkozik a már kialakított vételár leszállítására a külföldi vevő részére ebből származó előny bizonyos százalékáért. Az

is tény viszont, hogy igen sokszor a külföldi partner részéről jelentkezik ilyen felajánlás, mely kísérletének igen nehéz ellenállni. Ugyanakkor az is tapasztalható, hogy a magyar állam sem lép fel keményen az ilyen jelenségekkel szemben. Jellemző, hogy a miskolci Juno Szálló teljesen előnytelen privatizációját lebonyolító hivatalvezető csupán figyelmeztetésben részesült azzal az indoklással, hogy egy másik privatizációs ügyletet szakszerűen és az állam számára előnyösen bonyolított le.

Nem véletlen, hogy a privatizáció során jelentkező itt leírt túbboldalú visszás jelenségek és az indokolatlan leépítésektől való félelem miatt is, a munkahelyek személyzete bizalmatlanul fogadja a privatizációt és igyekszik az eladásra felkínált vállalatok munkavállalói részvények útján a maga javára megvenni, miként ez Franciaországban igen gyakori. Erről azonban a kormányzat hosszú ideig nem akart hallani, mivel így kevesebb bevételhez jut. Ezért is késett a munkavállalói részvényprogramról szóló törvény megjelenése. Ugyanakkor a vagyoniügynökség is hasonló okokból igyekszik ellenállni a munkavállalók részéről jelentkező ilyen ajánlatoknak és csak ha más ajánlattevő nincs, jöhet számításba a munkavállalói közösség részére történő eladás. Hogy nemzetgazdasági szempontból mennyire vitatható az MRP. programhoz való ez a hozzáállás, hazai vonatkozásban mutatják azok az esetek, hogy ott, ahol végül is a munkavállalók megvehették az üzemet, azok jól működnek (lásd Nagykanizsai Sörgyár és más vállalatok esete - Naiman és Voszka kutatásai) Külföldi vonatkozásban pedig szintén ezt igazolja az a nemrég esett, hogy míg a sziléziai határon egy ércmegmunkáló vállalatot német területen a Tereuhand felszámolásra ítélt, addig a cseh területen működő hasonló prifilú vállalat a munkavállalók tulajdonába kerülve keleti területen piacot talált, működése pedig nyereségessé vált (NSZK. TV riport I. csatorna április 26.)

Tulajdonképpen mindebből a jövőre nézve a következőket kellene leszűrni, ha a kormányzat a szociális feszültségeket nem növelni,

hanem enyhíteni, az ország iparát és általában egész gazdaságát fellendíteni, vagyis a gazdasági élénkülést elindítani és az államháztartás helyzetét javítani akarja. Ennek figyelembevételével először is a vállalatok külföldiek részére történő privatizációja során minden esetben feltételként kellene kikötni azt, hogy a vevő nem állítja le az üzemeltetést, hanem továbbfolytatja, sőt fejleszti azt, vagyis működő tőkét hoz be az országba. Több délázsiai és indiai óceáni állam ennek köszönheti gyors felfejlődését. Ebből a szempontból pozitív lépés volt a privatizációs lízing hazai bevezetése, mivel a szerződéstípus velejárója a továbbüzemeltetés. Ezen túlmenően következetesen ellenőrizni kellene, hogy az eladásokra reális értéken kerüljön sor. Ebből a szempontból indokoltnak látnánk, ha jogszabálmódosítással a vagyonügynökség felügyelő bizottságának összetételében valamennyi parlamenti párt és a független képviselőcsoport egyenlő arányban kapna képviseletet. Ez lenne optimális záloga az objektív alapon történő működésellenőrzésnek, ugyanakkor talán annak is, hogy a visszaélésekkel szembeni fellépés keményebbé válna. E téren ugyanis feltétlenül szigorításra lenne szükség (fegyelmi, sőt büntetőeljárás, elbocsájtás és teljes kártérítés). Végezetül pedig a munkavállalói részvényprogramot a privatizáció során jobban előtérbe kellene helyezni.